

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч.

МАЙ

2

ПЯТНИЦА
М 104 (7950).

Өртөө 2 көп.

СЕЗЕН ЧЫЛДАР ДУРГУЗУНДА БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙНИҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ МАЙ БИРНИ
БОТТАРЫНЫҢ РЕВОЛЮСЧУ КУШТЕРИНИҢ ДАЙЫНЧЫ КӨРҮЛДЕЗИ КЫЛДЫР ЭРТТИРИП
ТУРАР. БО ХҮН ОЛАР, ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИНИҢ БИЖЭЭНИ-БИЛЕ АЛЫРГА,
«ЧЫРЫКЧЕ БОЛГАШ БИЛИГЧЕ БОТТАРЫНЫҢ ОТТУУШКУНУН КАНДЫГ-ДАА ДАРЛАЛГА
УДУР. КАНДЫГ-ДАА КАРА ТУРАЗЫНДА ААЖЫЛААШКЫНГА УДУР, КАНДЫГ-ДАА
МӨЛЧҮГДЕЛГЕ УДУР, НИИТИЛЕЛДИ СОЦИАЛИСТИГ ЁЗУ-БИЛЕ ЧААРТЫР ДЭЭШ
ДЕМИСЕЛГЕ ЧАҢГЫС АКЫ-ДУҢМА ЭВИЛЕЛГЕ БОТТАРЫНЫҢ КАТТЫЖЫШКЫНЫ
БАЙЫРЛАП» ТУРАРЛАР.

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ЧУРТТААР, АЖЫЛДААР БОЛГАШ ТИИЛЭЭР!

Кызыл шөлге Май бирниң чыскаалы

Май 1-ниң эртени кызыл
туктарын херек-биле, аяк
хуушун хонум-биле эгезден.
Хуушун баштайгы херекти
на-бискалалды кырынга чадир
кызыл тукту чайынаалдыр-
кан. Эрес мадырлыг кижилер
Остановкада төлсүгүр-
нн бажыга 500 метр бөдик-
ке кайгычыл улуг кызыл
төстү кийскалалды. Байыр-
даа делгезини, Майниң Ба-
н делгезини!

Ол рапортта баштайгы сөс
— күт-аңкылдык мадыр-
лыгы, эң дээрлериниң дээр-
леринге хамаарышкан.
Оларны аразында — завод-
тарны болгаш туудуларын
муракчы кижилер, адлар-
дың чак эгезден кийиниң
нижастары. Колхозлар-
ның иделгелде — Марксистин,
Энгельстин, Ленинин чурук-
тары. Партияны болгаш чо-
нун чыгыс элениң йорзон
турар чидик кызыл постерде
лозундары СЭКП ТК-ның По-
литбюрозунун кижикчи-
ниң чуруктары хаялаалдыр
аңкыскалалды.

— Төрөн Совет казан дел-
герер болуун!
Шоолдун кымыга 10 муң
туктулар баштайгы хуушун
утир. Байыр чедирешкини
найыралдыг димирешки-
ни Кремль курантыла-
рынны мыды-биле холужуп
турган. Курант 10 шакты
каккан. Шоолдун аңгы-аңгы бу-
луңдарында димирешки адыш
часкаашкыны Маволей-
ниң идириге тутчу ши-
мээрер турган. Ол болза Ком-
мунист партияны болгаш
Совет казанниң удурутук-
ларына москвалыкларын
болгаш найыскалалды аачы-
ларын байыр чедиреш ту-
тары ол-дур.

Эштер Л. И. Брежнев, Г. Н.
Ворожов, А. П. Кирпиченко,
А. Н. Косыгин, К. Т. Мазу-
ров, Н. В. Подгорный, Д. С.
Полянский, М. А. Суелов,
А. Н. Шелепин, Ю. В. Андро-
нов, В. В. Гришин, П. П. Де-
вичев, Д. Ф. Устинов, Н. В.
Калитович, К. Ф. Катусhev,
Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономар-
ев, М. С. Соломенцев олар
Маволейниң төл идириге
утирелде келген. Оларны-биле
намы ССР-ниң Министрлер
Чөвүлелиниң Даргасынын
оралакчылары, Совет Эвилели-
ниң Маршаллары, Коммуни-
ст партиянын хоочун кижиле-
рини.

Хуудурут аачыларга ин-
дирлерде — партияны бол-
гаш курушунуң көскү аякы-
дакчылары, шериг начальни-
тери, бүүдүргелерин болгаш
кодэ аймактыгынын мурак-
чылары, ССР-ниң болгаш
эвилелдерин республикалар-
ның Дээди Советтеринин де-
путаттары, парламентарий эр-
теденер, чогаалчылар, чу-
рукчулар. Мыда дипломаттыг
корустун кижикчи, май
бирниң байыралына кире-
ни-биле бистин найыскалалды.

аиста-кеген хой аякыг даш-
тык аачылар. Оларны ар-
аада 70 чурттарын проф-
эвилел болгаш аймакчылар
организацияларынын төл-
лекчилери, тайбын даш көс-
кү демиселчилер, аймактар
болгаш өскө-даа хой-якты
организацияларынын төл-
лекчилери бар. «Шуутунар
дыңналар!» деп чачыл бол-
ган меде дийналып келген.

Шөлге адыш часкаашкыны
диререп, мындыг кийгилер
дыңналып турган:
— Ленин бистин-биле! Ле-
ни бистин-биле!
— Партияга адлар! Партия-
га адлар!
СЭКП ТК-га адлар!
Шамзон чок-за барга.

СЭКП ТК-ның Чыгыш се-
кретари эш Л. И. БРЕЖНЕВ
чыгыштарын мунууга чу-
ва чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эрчим эштер болгаш өңү-
күшү. Даштык хуудурут аачы-
лар!
Бөгү совет улус, мурак-
чы бүгү кижик төрелгелер
аймактын аңгыны болгаш
бүгү аймакты чоннарның де-
легей эл-сепкил каттышты-
рылаанын хуу — Май бир-
ни күш-аймактың бүгү кижиле-
ринин чакы орунууга
байыралын тутуп турар-дыр.
Бистин партияның Төл
Комитетинин, ССР-ниң Дээди
Советинин Президиумунун
болгаш Совет казанниң өмү-
нүнүнде бо улуг байырал-
дыа холбаштыр эрчим моск-
валык болгаш бистин найы-
скалалдык аачылар, бистин
чуруулуун эр, херо-
же колхозчулары, эрчим
болгаш културалык аякы-
дакчылары, салерге чу-
руктуу ханымыдан байыр
чедирди! (Динимтиг адмш
часкаашкыны. «Ура!» деп
кыйгылар).

Сезен чылдар дургузунда
бүгү делегейниң пролетари-
лары Май бирни боттарынын
революсчү куштеринин да-
йынчы көрүлдези кылдыр эр-
тирп турар. Бо хүн олар,
Владимир Ильич Ленинин
бизэсин-биле алырга, чы-
рыкче болгаш билгиче ботта-
рының оттуушкуну, кандыг-
даа дарлаалга удур, кандыг-
даа кара туразында аажы-
лаашкына удур, кандыг-даа
мөлчүгделге удур, ниитилелди
социалистиг ёзу-биле чаартыр
дээш демиселге чангыс акы-
дуңма эвилелге боттарыны
каттыжышкыны байырал
турарлар.

Россияны аймактын аңгы-
аңгы эл аякы болгаш ботта-
рының билгиче дайкаалы-
рына кызыл тукту дийли-
биле кодуруп үндүргөн. 1917
чылын октябрда ол тук-би-
ле, башыктер партиязыны
уудурууга-биле улуг тий-
лелде чедип адынган. Со-
вет улус ол тук-биле рево-
люцияның чалаан алыш-
кынын камгалап алган
болгаш социализмни түрүс-
кан.

Май бирни байыралы ин-
тернационализмниң ленинчи
принциптеринин ёзууна кы-
жикти совет кижилерге
чоок болгаш эрчим үнелди. Бо
хүн бистер шуутуус өскө
чурттарда аңгы талазы-биле
акы-дуңмаларымыс-биле чаң-
гы-ай болгаш ачылдык ачыл-
дык делегейде бар аскет-
килдиг болгаш муракчы бү-
гү чүүдөр-биле боттарыны-
стың ниитилештиренин онза
күшү-биле билчир турар
бис. Бо хүн бис бистин аякы-
керектериниң, бистин бү-
дүргөн үлэ-нижастын де-
легей ужу-дуузалы онза
тодасы-биле медрес билчир
турар бис. Бо медрес би-
лишкени — бүгү совет улус-
сун кире-кешкенин күчүдү
өндүрчү.

Совет чурт амы май бирни
коммунист тургузушкунун
бүгү улаштырырга чак улуг
тийлелдер-биле тутуп турар.
Бис беш чылдың дөрткү
чылын эгезден бис. Улаштуң
сүрүк кирген чогаалдык
күш-аймак бодуңуң түнөө-
лөри бериш турар. Бүдүр-
гелерниң чууга хой адыралы-
га планниң даалгаларын му-
налар чоруп азы аймакты со-
рудалары чедип алырга ма-
гадалан турар мындыг темпи-
ни холда туткан бис. Бо чы-
лың чыс-чүс улуг объектилер
— чаа электростанциялары,
күчүткен домналар, химия за-
водтары, чык болгаш аш-
чем индустриянының бүдү-
рүлгелери ачылгалга кирер.

Бистин көдө ачыл-аңы-
мыс чедирешкенин хойгыч ту-
рар. Колхозчуларын болгаш
совхозтар аякыдакчыларын
билчир чогаалдык эдиле-
кенин шийирткелде ачка
бедан. Чер болгаш мал аякы-
зын чак бажыг кодуру-
лушкунуң үнденирини
тургуштуну турар. Олчорук-
ту партияның XXIII съезди-
ни болгаш Төл Комитетин
Планунарнын шийирткел-
ринде айткан.

Улаштуң чалаан амыдалы
чайгылыш чокка бедип турар.
Совет кижилерниң күш-ай-
мы шуудуру болгаш чедиреш-
кенин болгаш туудун олар-
нын амыдалы улам ажи-
вал турар — бистин ниитиле-
линиң хөгжүдөлүгүн дү-
дүрчү.

Ажылчы аңгының иделгел-
ди эвилелчиз — колхозчу
тараачылар коммунист
тургузушкунга иделкейлиг
кириш турар.
Совет интеллигенция аякы-
чылар болгаш колхозчулар-
ды чангыс аай одуруга чо-
руу турар. Оң чогаалдык
аймактын үр-түндөлүгүн
совет эртемниң болгаш тех-
ника, өөрелдиги болгаш
кадык камгалаанын, литер-
атурын болгаш уран чууду
чылгалтарын чедирешки-
нириден көрүп турар бис.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң найыскалалды Кызылдың ажылды чоннарны чыскаалы

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотоу.

An aerial photograph of a large industrial complex, possibly a refinery or chemical plant. The image shows a dense network of pipes, walkways, and structural steel. On the left, there are several large, cylindrical storage tanks. In the center-right, a tall, vertical distillation column stands out. The background shows more industrial buildings and structures under a hazy sky. The overall scene depicts a complex and large-scale industrial operation.

ПОРОХОВНИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-нын фотохрониказы).

ХООРАЙ — КӨДЭЭГЭ

● Үшкү арын ● 1969 ч. май 2

„Шын“ солунунуң шаңналы дээш

ВАСИЛИЙ БАЗЫР-ТАРАА
ШҮҮЛГЕН

Делегейин ажалчы чоннарын аң-сетки катты-тырмалыгың хуну—Май бирге холбаштыр республика намыскалыңа оза солун спортчу оюнарын бр-ээзи национал жүрөш болгон. Хүндүскүнү 1 шак че-диш чорда-ла көрүктүлөр «Хүрөш» стадионче шуужу агалдаш. «Шын» солунуну шаңналы дээш жүрөш мар-галазын чыл сагында Май бирде эрттерири бисте чаагай чаңчыл апарган. Күжүн, азынгарын шенеп кө-рүксөн анык мөгелер дүүн хой болгон. Маргалазын агалдарын индирлерде чус-чус көрүктүлөр четтикпей-манал олтурган.

Хүндүскүнү ийи шак. 32 анык мөгө оркестрини ой-назын марш аялгазы-биле делеп үнүштерге, көрүктү-лөр динимтиг алыш чаккап турган. Сегиржип алыш-кынар агалдаш. Василий Базыр-Тараа, Боржак Даныл, Оюн Седен-оол, Николай Амарта, Барма Будиев бол-гаш оон-даа өскөлөр боттарынын оналарын чик алып турган. Эмчи Күрүш-оол Чамаев, Шогжал Хүрөш-оол оларнын чараш дүрөжинге көрүктүлөр байыр чедирип, алыш чаккап турганын.

Дөрт мөгө артканда көрүктүлөр кым шүтүрүл дөр-

зин аразында маргыжып, сонутууган мөгелерини ат-тарын алып, сөрүк кирип олтурганын. Ушкү озада Седен-оол биле Базыр-Тараа, Даныл биле Седаш тава-рышканнар. Базыр-Тараа биле Даныл олар боттарынын оналарын чик амыккаан.

Сөөлү ийи мөгө арткан. Индирлерде көрүктүлөр кыйгы салып, алыш чаккап, шыларга келген мөгелер-ге байыр чедирип турган.

Улут-Хем районунуң Жланов аттыг колхозунуң кол-хозчуу Василий Базыр-Тараа биле Кызыл спорт школасынын тренери Боржак Даныл сегиржип алган. Азынгар мөгелерини хурейин көрүктүлөр аажок со-нуургаан. Күштүг-даа ол ийи мөгени сегиржип алышкынында Базыр-Тараа шүлүгөн болгон. Даныл үжүрүлөшкөн. Шүтүлүп үнгөн ийи мөгө көрүктүлөр динимтиг алыш чаккап турда, чоргаар девип турган.

«Шын» солунун шылчыл чоругу кубогун команда-лар талазы-биле «Урожай» нитилелдин командиы ал-ган. Бирги, ийиги, ушкү болгаш дөрткү черин, элзээн мөгелерин өртектиг белектер-биле болгаш дипломнар-биле шаңнаан.

Эстрадалык сурагыл болгаш ыраажы Лили Иванова. Оң ыраа-рын Польшанын, Испаниянын, Голландиянын, Кубанын, Совет Эиле-линин, Италиянын болгаш өске-даа чурттарының чоң адыш чаккап үн-ээн. Ол ыраажыларыны хой-хой конкурстарынын лауреады Л. Ивано-ва Европанын, Азиянын, Американын чурттарына хой-хой аян-чорук-тар кылдыр.

10 ЧЫЛАА

Бойдус булуну

Каз-Хем районунуң девискээри делгем-даа, байлак-даа. Оң чедир амыккалыгынын турган байлактарын долдуз-биле азылгаар дээш 1959 чылдың чазынында Укел-Ан-сынга кооперациянын аңчылар амык-агы черин организастан тургускан. Моон мурунда Укел-Ан-сынга кан-дыг-даа буудуруге чери турбаан. Иш чурттанчылыг аңчылар суур-жугаш турган. Аңаа аңчылар амык-агынын организастан тургускандан бээр 10 чыл болгон. 60 аразында

репродукционнуң талазында ында амыккап турар 80 амык аңчынын чуртталга байлыгын экинжидер дээш хой аңша-хөргөмүн чыл буудуе үн-дүлүп келген.

Мурунда керосин чыратылыг турган суурун чүмү-биле электри-житкен, ортуман школан, 80 амык олуттуг Култура бажынын, эмгелге-ни, электростанцияны пилораммазы-биле, аш-чөм, алул силзатарын ба-за элзээн хой чуртталга бажынарын туткан. Ортуман школангы өрөник-чилери колдуунда дээш эртемниг башылар-биле, өөредилгенин чүүл-

бүрү пособилдары-биле бүрүн хан-дыртыган. Суурун чуртаткы чо-рунуга хун бүрү кини көрүзүп ту-рардан аңгыда, лекция болгаш бөс-едаларын үргүчү чорудуп турар.

Аңчыларыны анык турар черле-ринде чус амык чуртталга бажына-рын туткан, өрүктарын чыл буудуе албан аңшызы-биле ашпап, чурттаар бажынарын септелгенин чорудуп турар.

Бо эртен он чылдык дүргүзүндө Каз-Хемниң аңчылар амык-агы че-риниң курунуге кирген белектер-биле эвээш эвес. Ону бадыткаары-би-

ле даразында чургайларын көргү-зүп болур. Тывыш чери тургустун-ган чылында эгелзеш, эртен аң-чылар сезонунга чедир курунуге 190 муң дини, барык 12 муң киши, ол хире өнүгү алуңту, 341 муң тонна тоорукту, 87 тонна кат-химисти, ал эвээн дээш өске-даа чүдүлгелер ку-рунуге дүжүгөн. Нитиизин-биле эр-тен уениң дүргүзүндө курунуге мил-лион дөрт чус чеди муң амык рубль-дик алуңу моон алган.

Аңчылар амык-агы чери тургус-тунганын баштайгы чылында 96 баш кылгаш турган, ам оларын эс-сы 900 баш ашкан. Элзээн хой ми-ни Тоора-Хемниң аңчылар-тывыш че-ринге шилчип берген.

О. ТАРМА.

Бистен
хамааржыр

Сөөлү үеде республикада чамлык андар болгаш куштар ховартаан. Агаар-бойдустун таарымча чок бай-далдарынын уламчын чамлык дин-риг амыктарынын саны эвээжээн деп бодар мен. 1967 чылдын ча-йынында улут долу дүжүкенин соонда Танды-Уулаанын адектинде торлаа барык көзүлөс апарган. Рес-публиканын девискээринге арга бол-гаш суг куштары аныаарын ховра-нын чүүлүг деп санаар мен.

Оон аңгыда бойдустун байлаан камгалаары аңчыларыны хулаагет-те болур. Ылангыя дини амыкта-нарда хора чедирип турар бөрү, дил-ги дөөн шыкаш араатан аныаарын уузкаар ужураут бис. Суурлар чоо-гу экинжиде болгаш тайгаларга че-дик митар сөөлү чылдарга көүд-дөн. Олар дөрт-беш чедир чыгып алган, чүтле ан оолдарын эвес, эли, хулаушту бестин тургузу сывырып тургаш, тулуп чип турар. Оларын массалык-биле агал уузкаар черек.

О. НАМЧАТ.

Редактор К. Н. ДИНА.

Хам-Дыт арганын ханымында, кадыр кырган оорганчы дөүдө, дунук кара шеттин ортузунда адыш оюу оалыкка чодур хурен Хүлбүс-өл-чык, сыйры, нотаан чамкыларын курауугула бөрөн динири-биле дөчүлэ соң чип, бодунуң мөрүндө амыр-шолон ошпап турган чүе пр-гши.

«О-о!» дөң үнүп салгып таралыр башылар орта, ол шимеэн Хүлбүс-өл-чүлэ дөңүлөп чедип келген. Ке-зек болганда дөңүлөп-дөңүлөп, шилзээн-шалаан шимеэн үнгөн. Хүлбүс-өл-чүлэ дөңүлөп, шимеэн үнгөн үткө кичээлгелгил кайтап турган. Ынаар шеттер аразында куу-кызыл чүчүлүг, шабган мийис-чүлүк Хүлбүс-өл-чүлэ олтурган. Ол Хүлбүс-өл-чүлө чыгып чангыга тура дүжүкөн, (Хүлбүс-өл-чүлө көр-бөд-дө) быгынары дөңдөп-дөң, батым эгипштин турган.

— Чүгө бачыдан халып чор сен, Хүлбүс-өл-чүлэ?

Ол үнүп дыншаан. Хүлбүс-өл-чүлэ дөңүлөп чедип орт шүраан, Хүл-бүс-өл-чүлэ амыккап калып, чугаалаан. — Ат болган, даа! Хоорайдан ийи машина аңчылар экен, дөө ол бед-дир оймаанда одагыларын адылар. Ам аңчап үнөлдөр боор, тын камга-дан кайнаар дөңөр бис?

Хүлбүс-өл-чүлэ хариы бөрөнгө далаш-паан, чүлүп алган чамкылар дайыан ажырыккаш, Хүлбүс-өл-чүлэ удуз ай-тырган:

— Хоорай аңчылары келген чээ? — Ийе, хоорайлар, машиналар-дыг, майгынар тин турар. Ынча хой аңчы бо арга-сынын агалп тургаш, бар-ла дини амыктанын амыккага чедер боорулар.

— Ырадыр дөң чоругу, даа! Че халып ораал бе?

«О-о!» дөң, Хүлбүс-өл-чүлэ дөңүлөп бистинче ботураалыг чодур кара мыйызы-биле шапса каапкан, дөңүлөп орта дөңдөп-дөңдөп-дөңдөп чугаалап үнгөн.

— Хоорай аңчылары чээ? Маши-налардыг, майгынардыг чээ? Аң-чылар мидиг машиналардыг, май-гынардыг чорбас чорос. Олар агаар-дыг көргө келген, тайга-тандыныг арыг агаарын өкчөзүгө кирип ты-нып алыр дөң күзүлгил кижилер-дир. Ийе, караанга көзүлгөн-не дини амыктанын бодой бөрү чангыл чамкытарын баа бар. А сен кай-наар экинжиде халымын ол, Хүлбүс-өл-чүлэ келгилден, чалгыс хоочун аң-чы келгилден, чалгыс хоочун аң-чы чалгыс одагылар чери бидиле-нес. Кайна, кайна чүткен аңчап үнүп келгил-даа чамкы. Сырын-биле чыдып алыска, шылырт-биле шимеэн үндүрбөс, кайнар, кичээл-тей-

Хүлбүс биле Хүлбүзек

Рассказ

«Аңчылар» машиналарына олур-гупкан чорудулаа.

— Бис ам кайнаар бээр бис, даа? — деп, Хүлбүс-өл-чүлэ аңчылар айтыр-ган.

— Кайнаар-даа улчуп чорбас, бо-ла өскөн, төрөң черинде турар

бис. Оваарымчалыг серемчигил бо-лур артык эвес, кол-ла чүе чорук болбас. Кижилер шүтү-ла бистен, аныаарын кыра боолз чорбас чор, арга-мышты, аң-мелни камга-лаар кижилер баша бар. Бистин бой-дузугу камгалаалыг турда, бис ба-ла камгалаалыг бис! — деп, кырган Хүлбүс-өл-чүлэ.

С. ТАМБА.

БАЙЫРЛАЛ ЖҮННЕРИНДЕ КАЯ ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

МАЙ 2-ДЕ

Ногаан театрга Кызылдың эми училищезиниң уран чүүл концерти 12, майысалаалык мый болгаш танцы ансамбли-ниң концерти 17 шактарда болур. Волейбол (11 шактан), футбол (16 шактан) маргылаалары уламчылаар.

МАЙ 3-ТЕ

«Спартак» спорт нитилелиниң баскетболга бирги чери дээш маргылаа парини 11, майысалаалык бокска бирги че-

ри дээш маргылаа ногаан театрга 14 шакта эгелээр.

Футбол маргылаа 16 шактан эгелеп уламчылаар.

НОГААН ТЕАТРГА «Совет Тываның 10 чылы» Култура бажынынын концерти 12, «Энергетик» Култура бажыны-нын концерти 17 шактарда болур. Республиканын хөгжүм-үшүн театрына «Хөргөжөөн дуганы» деп шикин 19.30 шакта көрүзүр.

БАЙЫРЛАЛДЫҢ БҮГҮ ЖҮННЕРИНДЕ «Найрал» кино-театр чанынга көжөңнүн-не 20.00 шактан эгелеп докумен-

талдыг кинолар көргүзөр. Педагогика институтунуң, ядзз амык-агы техникумунуң болгаш «Найрал», «Каз-Хем», «Енисей» кинотеатрларыны чанынга громкоговорительдер тургузар болгаш көжөңнүн-не 18 шактан эгелеп танцы аял-галары дамчылар.

КЫЗЫЛЧЫЛА! ЧАСТЫҢ ОМАН-ХӨГЛҮГ БАЙЫРЛА-ЛЫНЫҢ ЖҮННЕРИНДЕ МАССАЛЫГ ОЮННАР, СПОРТЧУ МАРГЫЛААЛАР ШИИ-КОНЦЕРТ КӨРҮНҮСЭ СЫЛЕРНИ ЧА-ЛАП ТУР БИС.

Республиканың санитар-чырыдыдышкын бажыңы
ховунуң ажыл-ишчилеринге сүмелеп тур

Хову турлаан ында амыккап тур-гаш бригадаларын хову участво-лор ортузун бодол, дөң чөргө, ту-лаалык (3 километрге чоккуула-лаа) мидиг, доошунгүг оруктан 100 метрден чок эвес чөргө турдыр чугула. Хову турлаа арыг чогууга турар болза улам эки.

Хову турлаага колдуунда чада-гай суглардан—хем суудан болгаш алуудан суг алыр алаар.

Ижер сугу ылап-ла чаа халгыт са-вага—демир азы ышп доошларга тургузар. Чадагай чөрдө суг ал

ижерде, ылап-ла хлор чугайы ча-жып азы хайыдырып турган, ха-дадыр чок болурун алыр.

Хову турлаага нитииниң чеме-ниилгени аңи организаастары колхоз-чуларыны, совхозтар амыккап-чыныны кадыкшылында улуг ужу-рунгулду. Хову турлаага хунарын албанылар чөрдө, чууду оңгарып дан болган мал турар чөрдө бети дөргө-ле 50 метр оолааш кылдыр кылдыр ужурут.

Аш-чөм аймаан кунарга тускай савага шыгаар: эрти болгаш ба-

лыкты таарыштыр кылган хааржа-тарга, хлөбти арыг шоодайга, сүтү баалымын савага азы тускай ба-донга тургузар. Уреличчен чөм-лөп бир хонукка четчир кылдыр та-арыштыр экич ан турар кылдыр баштарга азы баалымын сапкы-нарга белектер ужурут.

Белеткен каан чөмни дугалагы чөргө шыгаары чугула, 4 шактан эрти шыгаар, а соок чөмнөри (винегретти) 2 шактан арыг шы-гаар. Бир эвес хайыдырып каан чөмни хондур арттыр дие, ону

соок чөргө шыгаар: чириниң мур-нунда (башыны, күнүн) 10—15 ми-нутта хайыдырып чыдылар, а

иниң чөмнөри (эртти, балыкты) баа катан хайыдылар.

Кухня амыккапчылары болгаш чөмнөни турар кижилер туз-туз-ла чупар-демирлг болур ужураут.

Кухняга болгаш столоваяга-даа сөзөтөр, хемиктилер-биле демя-секирия хемчеглерин алыр чу-гула.

Хову турлаага бок-сактып, чөм

артыкчыларыны кайма хамаан чөм чыгылаштыр оза кичээлгил салыр.

Хову турлаага колхозчуларыны, совхозтар амыккапчыларыны сан-итар бот-тывыгыр адектелгил чоручуе улуг кичээлгил салыр тө-рек. Тураалга санитарияны баш-тайгы дуулаамчанын эки амык-каларчы сатып салыр, херек апар-за бертик-бежел, оза-оодак болгаш таарылаада эми келгиле баштай-гы дузаны чедирип билгир чугула.

6. Чөмнөни олтура пом номчува-нар.

Столга олтура көрүм-чүрүмү са-гыт, бөзүнарын културлуг ап чо-рутар. Бо бүгү болза кижиниң чөм-ге туралын экинжиде, а туралап чиген чөм кижиниң кадымга улуг ужурулаалыг.

Чөмнөнилгениң гигиеназы

төнтүп, элзээн каш матростар амы-ты-нында чарылган. Улаваанда коралы-зоп чамкылар. Матростар чаа эът, нога, картофель, чимистер-биле чөм-нөни эгелзеш соонда дүргөни-биле сөйгү бергенер.

ПРОДУКТ бүрүзүнүн кижиниң ка-дымыга амык-дузаны аңгы-аңгы. Ки-жиге хоралыг чүүлдер баа аш-чөм-де туруп болур, бир эвес басырып берген эрти, колбасыны чир, азы кирлиг сүтү ижер болза, оортан аарып болур. (Ижи аартыр, кусту-рар, кууд олуттур). Чаа эрти, азы кайгачык чаагай морковту баска дайнааш, бүдүгө ажырылтар чо-руктун амык эвээш. Школачылар болгаш улут-даа кижиге бүрүзү чөм-чириниң бөдүүн болгаш чугула дү-рүмү биллп алыр болгаш ону күү-сөп ужурут.

1. Чөм чир мурунда холунарын саваппап чунар.

2. Чөмни болгаш аш-савамы ту-ларын бөтине холунар чунар.

3. Тускай саваппап чөмнөни.

4. Чиг ногаалары, чимистерни чир мурунда чыгыт суг-биле чуп алылар.

НОГААЛАР, чимистер кижиниң ка-дымыга амыктыг. Оларын чигте амыккаларга улам эки. Помидор, мор-ковь, огурек, репа, редиска, салат, укроп, согуна дөң шыкаш зыка хой

ногааларын чигте амыккап турар. Барык-ла бүгү ногаалар хирлиг дөз-лөни упнаар. Чөргө азы хирлиг кор-зинкага турган ийкек, хирлиг хол-биле туткан чимистер баа хирлөп берип болур.

Калык, шыраак өзүп, өрөнирин-ге болгаш шимчегир оюнарын кы-лырынга, амыккаларга күштү че-диштир төлзөдө, чогуур өйүлө чөмнөни херек. Школачылар хүн-де 4 катан 3—4 шак болгаш-ла чөм-нөни чугула. Кайма хамаан чөк чөм чир чоруктун амык эвээш. Кылаш-тал чоралп, чөм чип, кескини хлөб тулуп алгаш ылай-бөөр маннап, ой-нал болбас. Ол чорук, кижиниң ка-дымыга хоралыг. Чөмнөнирде столга олутур алыр. Стол арыг шыгыт, клески-биле шытынган турар ужураут. Чөмни, ылангыя калыг чөм-ни эки холдур дайлап чирин упна-нар. Калыг чөмни: быжырган хлөб-ти (оон картын ылап-ла чир хө-рөк), чиг морковту узаа-дараа чир-ип чугула.

Чөм чириниң дүрүмүн упнаар:

1. Хун бүрүдө чалгыс доктаатыл-ган шакта чөмнөни.

2. Столга олтура чөмнөнир. Кы-зылган чораш чөм чикер.

3. Далашпай, чөмни эки холдур дайлап чинер.

4. Чөм үеинде мыт-шимеэн үнү-

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫДЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

кино

МАП 3-ТЕ

«НАЙРАЛ»: Киночылыгы 10, «Олео Дунда» 11.30, 1.30, «Дуруаажыгаш» 4, 5.45, 7.30, «Ленинниң туту—Он-тирленин туту», «Солдаттын оруу-биле», «Дуруаажыгаш» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Москвада башып тур мен» 10, «Гольфстрим» 11.30, 1.40, 3.30, 5.20, 7.10, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чай халас өрткен» 9.40, 11.30, «Карамзов алышкылар» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.15, 5.45, «Карамзов алышкылар» (3-кү сериязы) 4.05, 8.30 шактарда.

МАП 4-ТЕ

«НАЙРАЛ»: Киночылыгы 10, «Олео Дунда» 11.30, 1.30, «Дуруаажыгаш» 4, 5.45, 7.30, «Ленинниң туту—Он-тирленин туту», «Солдаттын оруу-биле», «Дуруаажыгаш» 9.15 шак-тарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга динг-чуруктур 10, «Суворов» 11.15, 1.15, 3.15, «Гольфстрим» 5.15, 7.10, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чорумуа хат», «Аж-көк күш» 9.40, 11.30, «Карамзов алышкылар» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.15, 5.45, «Карамзов алышкылар» (3-кү сериязы) 4.05, 8.30 шактарда.

ЧУРУКТА: Буур.

В. КОШКИНИНҢ Фотосу.

редакциянын
адреси:

Бизил, Шетинки—Кравченко кулутчу, бажы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторун 24-63, редакторун оралакчыларыны болгаш пропаган-да кылдыгыны 35-24, азынгарыг секретарыны 23-35, партия ажы-агын кылдыгыны 23-54, култура кылдыгыны 37-13, кээз амык-агы кылдыгыны 21-47, улутчул кылдыгыны 22-64, чаага база совет тургузу кылдыгыны 21-27, информатия кылдыгыны 20-60, бухгалтерияны 31-75, корректорларыны 27-41. Солун келбей барганда 32-75 телефонче золаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында паралаг өргөзүлгөниң типографиязы (Бизил, Шетинки—Кравченко кулутчу, 1).

ТС-00539

Солун неделяда
алды катан үнер